

Budavár visszavételének 250 éves jubileumát ünnepli a keresztény világ

Budapest székesfővárossal karöltve az egész ország, sőt a külföld is nagyszabású ünnepség keretében készül megülni Budavár visszafoglalásának negyedévezredes jubileumát. A sorozatos ünnepségek programja már teljesen készen áll és fénypontja lesz a szeptember 2-ára tervezett záróünnepély, amelyen nemcsak az ország lakossága, hanem az összes európai államok kiküldöttei is részt vesznek.

Ugyanis szeptember 2-án lesz pontosan 250 esztendeje, hogy a félhold, amely 145 éven át ragyogott a budai vár ormán, az egyesült keresztény hadak erőfeszítése folytán lekerült onnan. Másfélszázad kellett ahhoz, hogy a törökuralom híre, a kifosztott és megaláztatásban szenvedő magyar nemzet segélykiáltása, ami egyúttal a kereszténység riadója is volt a pogányság ellen, eljusson a világ fülébe. Ennyi idő kellett, hogy megértessük szomszédainkkal és az európai keresztény hatalmakkal végzetes tragédiánkat és azt, hogy rájuk ugyanaz a sors vár, ha továbbra is becsukott szemmel nézik a török garázdálkodásait. És ki tudja, riadt kiáltásunk nem maradt volna akkor is meddő igyekezet, ha az 1683-as esztendő eseményei észre

nem térítik szomszédainkat?

A török Bécs kapuja előtt állt s ez a roham már nemcsak a császárváros békés polgárainak, hanem egész Nyugateurópa kereszténységének is szólt. Az egymással viaskodó hatalmak ösztönösen megértették, hogy elkövetkezett a cselekvés utolsó órája és így megtörtént a kényszerű összefogás.

Szobieszký lengyel király volt az első, aki 25.000 főből álló seregével Bécs védelmére sietett. Ugyanakkor I. Lipót osztrák császár lázas igyekezettel iparkodott az elégedetlenkedő nemzetiségeket magaköré gyűjteni. Kibékült Thökölyvel, megnyerte Erdély urait és XI. Ince pápát is az ügy szolgálatába állítva, hamarosan elérte, hogy a keresztény hadak egy táborba tömörülve vegyék fel a harcot a pogány ellen. Az eredmény nem maradt el. Szobieszký Bécs alatt úgy megverte a törököt, hogy az 60.000 emberét veszítve, kénytelen volt Érsekújvárt és Esztergomot is feladni. Megfogyott seregével Pestre vonult vissza. Az 1686-os év tetézte be a sikereket, amely Budavár visszavételével egyúttal a kereszténység diadalát is jelentette a félhold felett.

Buda és Pest 1686-ban

Leslie császári főkamrás, akit I. Lipót 1666-ban követségbe küldött Konstantinápolyba, Budán át utazott s a török megszállás alatt selymódó városban szerzett tapasztalatairól a következőket jegyezte fel utínaplójában:

„A Bécsi-kaputól a piacig vezető utcán csinos és tiszta házak állottak egykoron, szorosan egymáshoz építve. Most össze-vissza vannak repedezve s mind fedeleik, mind falaik nagyon rongáltak. Az ablakul szolgáló likakra üvegtáblák helyett papírost ragasztanak, vagy ennek híjával szalmával tömök be. Ennek oka egyrészt, hogy a házak kitarazására szükségessé engedélyért is Konstantinápolyba kell fordulni, amely folyamodások nem minden áldozatok nélkül valók, másrészt pedig semmi olyan anyagok a városban be nem szerezhetők, amelyekből a javítások elvégezhetők volna. Egyébként pedig, még a szemétdöngörök és árkok tisztogatása is a budai főbasa engedélyéhez kötöttetett.

A város közepén áll Szent György-temploma, mely egyszerűben mecsetté változott, másrészt fegyvertárrá. A várban, a pompás és terjedelmes királyi lakban, a legnagyobb fehérerű márványból készült csarnokoszlopokat találtam, melyek fejezetén a szépen faragott tigris és oroszlán alakok most mind megcsonkítva láthatók. A díszes falfaragványok is mind le vannak verve, a szobák legnagyobb része pedig fedél hiányában elundokított. Különben a pusztulás nem érte a földalatti boltot, éléskamrát és állatkertet. Csakhogy az elenyészett szépségnél egyebet nem látni, mint szemetet és pókhálót. A királyi kápolna mohamedán szerályá alacsonyított. A lakosztályoknak pedig csak azon része tekinthető emberi tartózkodásra alkalmasnak, amelyben Abdi basa lakozik.

Itt van a lakosztály közelében Mátyás király könyvtárszobája, amit Lambechius udvari segédjével és a főbasa engedelmével összes kijáráskor után megtekinthettem. A látvány megdöbbentő és nagyon elszomorító volt. Alig 3—400 könyv hevert habomban a földön, portól és penésztől elcsúszva. Azok legnagyobb része is értéktelen nyomtatott könyv volt. A híres Corvinának egy darabját sem leltem. Csak ezek után értem meg, hogy a basa miért nem akarta itteni látogatásomat engedélyezni.

Ezekből elképzelhető, hogy mennyire rongáltabbak valának a magánházak. A török semmit nem épített, mint a fürdésre használatos épületeket; a mecsetek is mind a keresztények templomáiból alakítottak át, kivétlen a szobrokat és beme-szelvén a szentképeket...

Egy másik szemtanú feljegyzéseiből, aki közvetlenül az ostrom előtt járt Budán, megtudhatjuk még a következőket:

„A Dunánál kiszállva, a partmenti kapunál (valószínűleg a Lánchíd budai hídfője helyén) bolthajtásos hosszú épület állott. Mátyás király istállójának emlegették

egyesek, és onnan vezetett egyetlen út a várba, azonban annyira szűk és kanyargós, hogy azon csak gyalogosok járhattak, vagy éppen egy-két lovas közlekedhetett egyszerre. Mindenütt, amerre néz az ember, piszok, sár és szemét. Sokhelyütt döglött állatok tetemei és undokság. A házak előtt itt is, ott is szatocsboltok, lacikonyhák, borbélyműhelyek és utcai szakácsok. Az egykori palotákat moha és penész borítja. A piacon semmi különös tárgyat nem kapni, mint festett kanalakat és játéknak való apróságokat. Találkoztam itt egy iskolamesterrel, akitől tudakoztam a keresztények állapotáról. Panaszkolta, hogy minden templomukat elvették és házaikat a szomorúság házainak nevezte. Hol az iskola? — kérdeztem. — Itt van! — úgy-mond — és rá mutatott öt gyermekre, akik öt kislányt a szabadba. A temetőből elhordott márványokat néhol üllőpadnak, máshol kufárasztalnak használják. A víz-let lóháton hordják a várba. Egy-egy lóháton két igen nagy, fertelmes és piszkos tömlőket láttam s egy ilyen zsák vizet hét oszporával fizettek a vevők, nem lévén a felsővárosban sehol kút, vagy forrás. A Viziváros teljesen rombolva látható, egy épület sem áll épségben, csupán a fürdők és mecsetek. De a felsőváros se különb. Tengelyig sárba merült ágyúk hevernek itt szerieszjével és tömördek ágyúgolyó. Láttam két elfátyolozott török nőt a fürdőből kijönni, rajtuk kívül több nő nem is láttam. A meredek ösvényen jöttem lefelé a tulsó oldalon (valószínűleg a Vármező felé!), ahol török férfi holttestét láttam kutyák martalékául kidobva...

Pestre is átmerészkedek, ahol ugyan hasonló állapotokat láttam. A városnak ez időben négy kapuja így nevezetlik: váci kapu, hatvani kapu, kecskeméti és vízi kapu. A laposfedelű és omladozó házak között hat mecsetet számoltam meg és ezek mindegyike keresztények temploma volt. A Duna mellett vonuló török és zsidó temetők meg nem közelíthetők a sártól és piszoktól, amely járhatatlanná teszi az utakat úgy a hajóhid felé, mint a kapuk irányában. A zsidók szatocsboltjai itt még sürűben láthatók, mint Budán, ám vásárolni még nehezebb a nagy drágaság miatt, mint fent a várban. A nyomorúság igen nagy és ragályos betegségek fertőznek mindent...

Az idegen útleírásokból és feljegyzésekből csak általános képet kaphatunk az ostrom előtti Pest-Budáról, de a város lakóiról, épületeiről és az akkori társadalmi életéről közelebbi adatokat egyik sem nyújt. Az egykoru iratokból csak annyit állapítható meg, hogy a várban 388 ház volt s a bent lakók többségét, a katonaságot leszámítva, örmények és zsidó keresztények, szatocsok és kézművesek tették. A kézművesek legnagyobb része pedig szetturán- és borkészítőknek előállításával foglalkozott, ami érthető is, mert a

katonaság és török divat eme kellékek használatát nélkülözhetetlenné tette. A mai Rudasfürdő helyén a cserző vargák egész tömege lakott.

Kilenc fürdője volt Budának ebben az időben s ezek közül a mai Császárfürdő helyén épült Velibég fürdője a legszebb. A Gellérthegy lába alatt épült két fürdő pedig a legnagyobbak közé tartozott. (A jelenlegi Rác- és Rudasfürdők.) Ez utóbbiakat jóval a török megszállás előtt már királyaink is használták. A feljegyzésekből kitűnik még, hogy a régi és most lebontott Tabán helyén szétszórt apró házak ásitottak a vigasztalulást sötét magyar éj-

ruhák, felszerelések, magyaros iskolaruhák előírások formában, készen és mérték után, valamenynyí intézet részére.

Nagykovácsy Milenkó
17. Petőfi S.-u. 3. - Városház-u. 1-3-5

szakában, az Úrnak 1686-ik esztendejében... Willant Rezső

Buda visszafoglalása

A török által ostromolt Bécsnek 1683-ban történt felmentésével kezdődött meg az 1699-ig tartó hosszú háború, amelynek folyamán, 1686-ban került sor Buda megvívására. Ennek az évnek tavaszán 100.000 főnyi európai haderő (ennek fele habsburgi, negyede magyar) több csoportban vonult fel a török ellen és pedig a 60.000 (ebben 15.000 magyar) főt túlhaladó főerő Párkány és Komárom környékén, míg több kisebb hadcsoporthorvátországban, Felső-Magyarországon és Erdélyben. Nagyarányú hadjáratról volt tehát szó. A főerő, amelynek császári része (keréken 40.000 fő) Károly lotharingiai herceg, kisebb bajor része a bajor választófejedelem parancsnoksága alatt állt, június közepe előtt indult meg a Duna két partján Buda ellen, hogy azt megostromolja. A sereg 200 lövegű álló hatalmas ostromló tüzérséget vitt magával. Voltak ebben szép számmal 24—25 fontos ágyúk, 30 fontos tarackok és 60—200 fontos mozsarak.

Június 18-án érkezett Károly herceg hada a Duna jobbpartján Óbudára, míg a bajor választófejedelem a balparton a török által nem védelmezett Pestet érte el. A két vezér abban állapodott meg, hogy a döntő ostromot a császáriak a vár északi része, a bajorok a vár déli része ellen intézik, míg a magyar lovasság fedezi déli irányban az ostromot. Ekkor ugyanis hírre jött annak, hogy a török nagyvezér erős felmentő sereggel iparkodik Belgrád—Eszék felől Budára.

A várat Abdurahman basa 10.000 főnyi védőrség élén 200 ágyúval védelmezte. A vár erődítéseireh tartozott még a Duna mentén elterülő, fallal övezett Viziváros, míg a többi budai elővárost (Tabán, a vártól északra fekvő fürdőtelepek, Óbuda) a törökök kardesapák nélkül feladták. Magának a várnak legfontosabb része a déli csúcs, a mai királyi palota helyén kiemelkedő kastély volt.

Az ostrom lefolyását az alábbiakban csak nagy vonásokban vázolhatjuk!

A bajor seregrész (mintegy 24.000 fő), miután június 21-én a Gellérthegy alatt épített hadihídon átkelt a Dunán, június 24-én elfoglalta a Vizivárost, aztán körülzártá délről (a Gellérthegy és a Naphegy felől) a várat és azonnal hozzáfogott, az előbb említett hegyeken állást foglalt ostromló ütegek fedezete alatt, a várfalakat megközelítő futóárkok kiemeléséhez.

A császári seregrész már július 22-én elhelyezkedett a vártól északra és nyugatra, ütegeit pedig főképpen a Rózsadombon állította fel, de néhány üteg a pesti oldalról is lőtte a várat.

A török védőrség igen tevékenyen, kitörésekkel és ezenfelül aknaharccal is iparkodott az ostromot késleltetni. Az első — eredménytelen — kitörést a török a vár nyugati oldalán levő fehérvári kapu felől intézte. A második, nagyobb kitörés az északi — bécsi kapu felől, megelőző aknaroobantás után, július 9-én történt. Ez annyiban sikerült, hogy a törökök levágtak 150 császárit s aztán visszatértek a várba.

Pár nappal később, július 13-án, a törökök ezen az arevonalon újból aknákat robbantottak, de ennek az lett az eredménye, hogy a bécsi kapu előtt egy török bástya omlott össze. Az erre következő császári rohamot azonban a törökök visszaverték. Ez alkalommal a császáriak súlyos (1400 főnyi) veszteséget szenvedtek. A július 16-án megismételt roham ellenben sikerült. A császáriak megvetették lábukat a legkisebb erődítményekben.

Július 22-én a bajorokat érte török kitörés. A törökök behatoltak a bajor futóárkba és ott néhány löveget be is szegtek, de visszatérésük után az ostromló mozsarak egyikének bombája becsapott a

kastélyban lévő lőszerraktárba és annak 8000 mázsányi lőporát felrobbantotta. A hatás óriási volt. A szertepülők kövek túlmentek Pesten és a Gellérthegyen, elérték a Svábhegyet (ahol Károly herceg ültette fel főhadiszállását), a bajor futóárkok legénysége abban a hitben, hogy a török aknákat robbantott, meg is futamodott, a Duna kicsapott medréből. Mikor a füst és a por elszállt, az ostromlók örömmel állapíthatták meg, hogy a várfal dunai oldalán 100 lépés hosszúságban rés nyílt. A következő napon Károly herceg megadásra szólította föl a várat, azzal, hogy ellenkező esetben a védőőrséget kardéire hányatja. Abdurahman basa büszke elutasító választ adott, egyben pedig a korábbi kitérések alkalmával elfogottak közül 1 tisztnak és 100 katonának fejét tüzetbe a várfalra.

A herceg felelete erre július 27-én 4 rohamoszloppal végzett támadás volt, amivel 2000 magyar hajdú a keleti (vízi) várkapu ellen indított rohammal tüntetett. 4 órá s véres harc után (amelyben az ostromlók 3400 főnyi veszteséget szenvedtek) a rohamozóknak sikerült a külső erődítéseken keresztül a várarok széléig eljutni és ott meg is maradni. A kivívott eredmény hatása alatt Károly herceg július 31-én újból megadásra szólította föl a pasát. Ez most udvariasan válaszolt, de arra utalt, hogy a vár sorsa Isten kezében van. Az ostromló sereg tehát folytatta a vár bombázását, majd augusztus 3-án este rohamra indult, de ez eredménytelen maradt.

Ekkor a hercegnek már biztos hírei voltak arról, hogy a török fölmentő sereg egészen közelre jutott. Az ostrom biztosítása céljából ezért az ostromló sereg körül sáncokat építtetett. Ennek ideje is volt, mert augusztus 8-án Budafoknál megjelentek a fölmentő sereg elővédei. Károly herceg ekkor az ostromló sereg 40.000 emberével megindult délnek, hogy a budafoki dombokat megszállja, de mire augusztus 13-án a dombok elé ért, a dombokon találta a nagyvezér parancsai alatt álló 45—50.000 főnyi fölmentő sereget. A két fél csatarendbe fejlődött. A herceg várta a török sereg támadását, de ez megelégedett azzal, hogy tüntető harcmozdulatokat végezzen és ezzel leplezze a várórség megerősítésére irányuló kísérleteit. Augusztus 14-én a nagyvezér 8000 főnyi hadoszlopot küldött ki, hogy ez a császári sereg jobbszárnyát megkerülve, Budakeszint át iparkodjék a várba jutni. Ezzel a hadoszloppal azonban, mikor már túljutott Budakeszin, a magyar lovasság, Pálffyval az élén, szállt szembe. A keletkezett véres harcban a magyarok győztek. A törökök véres vesztesége 2000 főt tett ki és ezenfelül 500 foglyot és 8 ágyút hagytak a magyarok kezén. A kudarc hatása alatt a nagyvezér Erdig hátrált, de már augusztus 18-án újra előrejött Budafokra és augusztus 20-án 2000 válogatott janicsárral megismételtette a vállalatot. Ez alkalommal annyiban eredményes volt a dolog, hogy 300 janicsár elismeréseméltó vitézséggel átvágta magát az ostromló sereg külső és belső gyűrűjén s bejutott a fehérvári kapun keresztül a várba. A többi elesett a harcban. A nagyvezér megelégedett ezzel a szerény eredménnyel és visszament Erdre.

Minthoov így az ostromot délről fenyegető veszély csökkent, a bajorok megkísérelték, hogy az összelőtt déli várfal rom-

Szent Iósef

fiúnevelőintézet elemi és polgári iskolájában a pótbla-tások megkezdődtek. Prospektust készséggel küld az igazgatóság: I. Istén-hegyi-út 32. Tel. 1-65-223.

jaira felhatoljanak. Ez a második kísérlet augusztus 22-én, sikerült, sőt a magyarok két török ellentámadást is visszavertek.

Most már Abdurahman pasa is belátta, hogy a vár eleste küszöbön áll. Augusztus 23-án futárral jelentette a nagyvezérnek, hogy a kastélyt már nem tarthatja sokáig és hogy a kastély elvesztése után a vár sem védheti magát. Ezt a futárt a magyar huszárok elfogták.

A pasa jól látta a közeledő véget. A vár északi és déli oldalán az ostromlók kézigránátokkal vívott véres közelharcban, bár csak lépésről-lépésre, de állandóan haladtak előre.

Augusztus 25-én újabb török futár került az ostromlók kezére. A pasa ekkor azt jelentette, hogy már csak 2000 harc képes, de teljesen kimerült embere van, akikkel roham esetén nem védheti meg a várat, s hogy az oda bejutott 300 janicsár közül 100 már elesett, a többi megsebesült.

A nagyvezér augusztus 29-én megjelent Budafoknál és újból megkísérelte, hogy több csoportban friss csapatokat juttasson a várba. Ez meghiúsult. Az egyik török csoport bámulatos elszántsággal Óbuda felől iparkodott a várat megközelíteni, de pórul járt. Az éber ostromlók ezt az 1500 főnyi török csapatot az utolsó emberig levágták.

Ilyen viszonyok között megérett a helyzet az utolsó, döntő rohamra, bár a nagyvezér serege (Budafoknál és Téténynél) fenyegethette a roham sikerét. Ezt az utolsó rohamot szeptember 2-án délután 3 órakor, megelőző heves bombázás után észak felől 6000, délfelől 3000 főnyi rohamoszlop hajtotta végre. A sereg zöme a nagyvezér hada ellen fordított arcot.

Az északi rohamoszlop (amelyben számos hajdú, aztán Fiáth kapitány és Petneházy ezredes szerepelt), a bécsi kapunál hatolt a vár belsejébe. A kifejlődött véres harcban a janicsárokat személyesen ellentámadásra vezető Abdurahman pasa valamennyi janicsárjával együtt halálát lelte. Ezalatt a déli rohamoszlop meghódította a kastélyt. Rövidesen a fehérvári kapu felől is megmászta egy magyar csapat a várfalat s eljutott a Szent György-térre. Délután 5 óra megtört a helyenként kétségbeesetten védekező törökök ellenállása. Kétezer török letette a fegyvert, de 4000 török halálig küzdött és nem adta meg magát. Így vesztette el a török nagyhatalom Budát, ezt az 1½ évszázadon át legfontosabb török várat.

Nagy volt a csapás, de az is tény, hogy Abdurahman pasa és vitéz várőrsége ebben a törökre nézve szerencsétlen harcban a török fegyver becsületét hiánytalanul megvédte.

Cséffay Dénes

Serédi Jusztinián pásztorlevele

Serédi Jusztinián hercegprímás Budavára visszafoglalásának országos ünnepe alkalmából pásztorlevelet intézett papjaihoz, s méltatja a jubileumi ünnep jelentőségét.

— Hálás szívvel tekintünk ezen a napon a mindenható Isten trónja felé — mondja többek között a pásztorlevél —, a hála és öröm himnuszába azonban belevegylünk a fájdalom érzése is. Örvendünk, hogy az ország szívében mint szabad magyarok ünnepelhetünk, de gyászolunk kell, amiért a 250 év előtt rengeteg áldozattal visszaszerzett integritásunkat újra elvesztettük. De éppen ez a gyász és fájdalom kölcsönöz Buda visszafoglalása 250 éves fordulójának különös jelentőséget. Szomorú időkben a történelmi mult dicsőséggel teli eseményei vigasztaló fényt árasztanak és tanulságul szolgálnak. A vigasztaló fényt könnyen észre vesszük, a tanulság levonására azonban késedelmes szívűek szoktunk lenni.

Méltatja ezután a hercegprímás Buda visszafoglalásának nagy fontosságát az egyetemes kereszténység szempontjából s megemlékezik XI. Ince pápa nagy érdemeiről, hangoztatva, hogy a katolikus egyház feje roppant anyagi áldozatokat is

hozott Magyarországra és Buda felszabadítása érdekében.

— Ő és szentéletű követei — mondja a hercegprímás — fáradoztak azon, hogy a fejedelmek és hadvezérek félretegyenek minden féltékenységet és vitát, hogy magyarok és lengyelek, a német törzsek, a velenceiek, katolikusok, újhítűek egy akarattal egyesültek az izlám hatalmának megtörésére.

A pásztorlevél a továbbiakban rámutat arra, hogy Buda visszafoglalása ünnepének tanulságai kézenfekvők. Hálátlanság és gyávaság volna szégyenleni azt a valást, amelynek Buda megmentését és Magyarországra felszabadítását köszönhetjük. A katolikusok nem csökkent értékű polgárai a nemzetnek, amelyet annakidején a krisztusi egyház feje és az ő buzdítására egyesült keresztény nemzetek szabadítottak fel.

— Sokszor megkondítják most is feletünk a vészharangot — fejezi be pásztorlevelét a hercegprímás —, de mi bízunk nemzetünk életében, amely a legnagyobb csapásokból is fel tudott emelkedni. Bízunk a mindenható Istenben, aki nem azért adott dicsőséges ezer évet, hogy utána elpusztulni engedjen.